

УДК 631.115.8

Яворська Т.І., к.е.н, доцент, докторант©
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН, м. Київ

ОБСЛУГОВУЮЧІ КООПЕРАТИВИ: ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Розглянуто фактори необхідності кооперування суб'єктів малого бізнесу в сучасних умовах. Наведено конкретний приклад дискримінації дрібних товаровиробників при формуванні закупівельних цін на молоко.

Ключові слова: *обслуговуючі кооперативи, збутова діяльність, сільське господарство, малий бізнес, особисте селянське господарство.*

Постановка проблеми. Вітчизняна практика розвитку інтеграційних процесів свідчить, що кооперації, передусім обслуговуючій, заінтересовані переважно особисті селянські та фермерські господарства, які є основними суб'єктами малого бізнесу в сільському господарстві. Станом на 1 січня 2011 р. в Україні нараховувалося 4,5 млн особистих селянських та 41,5 тис. фермерських господарств. Особливу проблемою для дрібних форм господарювання є ведення ефективної збутової діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Особливості діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів досліджували такі економісти-аграрники, як Ф.В. Горбонос, В.К. Збарський, В.В. Зіновчук, П.К. Канінський, Л.В. Молдован, М.Й. Малік, В.О. Цимбал та інші.

Мета статті полягає в теоретичному та практичному обґрунтуванні доцільності створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів суб'єктами малого бізнесу у сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу. Необхідність кооперування суб'єктів малого бізнесу у сучасних умовах зумовлена розширенням площі земельних ділянок через приєднання до них виділених земельних часток, підвищенням рівня товарності сільськогосподарської продукції, посиленням впливу світової економічної кризи, що потребує об'єднання зусиль у збуті продукції, матеріально-технічному постачанні та обслуговуванні. Зокрема, в Україні налічується 28 тис. сільських населених пунктів, площа землекористування сільського населення становить 6,6 млн га, з них для ведення товарного виробництва виділено 2,7 млн га, особистого селянського господарства – 2,9 млн га; близько 4,4 млн особистих селянських господарств виробляють продукцію для власного споживання, а понад 300 тис. – товарну. Тваринництвом займаються 3,4 млн домогосподарств, в яких утримується 2,8 млн голів великої рогатої худоби, у тому числі майже 1,9 млн корів. За наявності в сільській місцевості, крім особистих селянських господарств, 16 тис. підприємницьких

структур і 41,5 тис. фермерських господарств, обслуговуючою кооперацією охоплено не більше 0,3 % населення.

На переконання М.Й. Маліка та Ю.А. Лузана від ситуації, що склалася в аграрному секторі, невисокого рівня розвитку інтеграційних відносин потерпають насамперед споживачі, оскільки прибуток, утворений у позавиробничій сфері, використовується посередницьким бізнесом, а тому не може бути інвестований у сільськогосподарське виробництво, що дало б змогу товаровиробникам значно розширити виробництво продовольчої продукції, знизити реалізаційні ціни. Тому розвиток альтернативної структури обслуговування сільського господарства на кооперативних засадах сприятиме встановленню ринкової рівноваги й розвитку конкуренції в інтересах його економічного захисту [2].

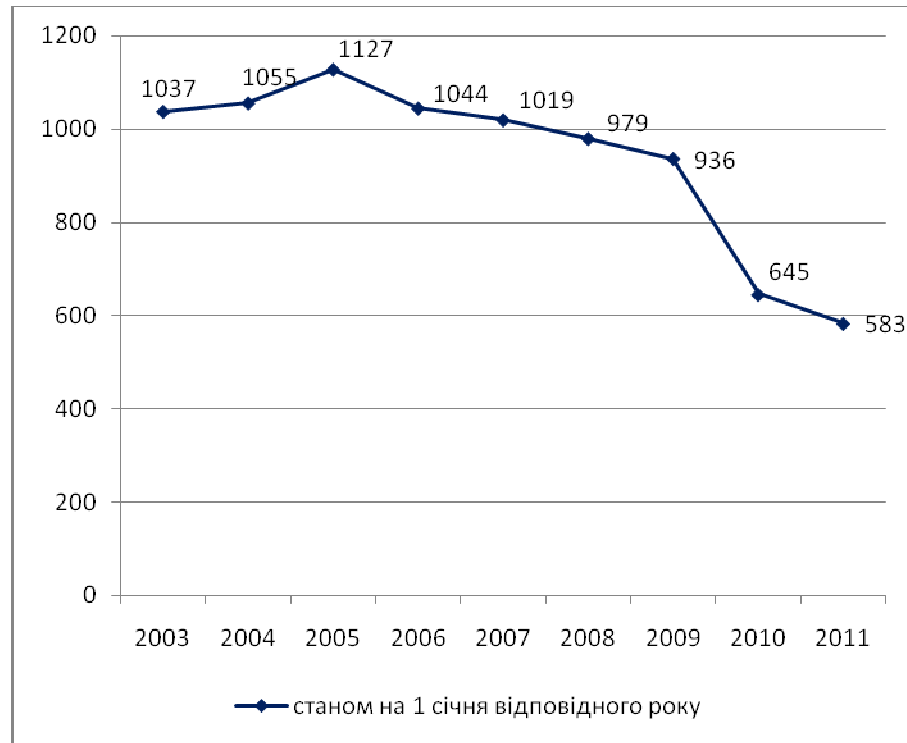
Такої ж думки дотримуються науковці П.К. Канінський, В.К. Збарський та В.О. Цимбал, які стверджують, що розвиток сільськогосподарської кооперації, безперечно, знаходиться у площині економічних інтересів споживача продукції і послуг – населення України. По-перше, кооперативи забезпечують формування цивілізованого ринку сільськогосподарської продукції, підвищення її якості та безпеки харчування. По-друге, розвиток вертикальної інтеграції поступово витіснить з продовольчого ринку торгових посередників. По-третє, нечаста зміна спеціалізації кооперативів дозволить забезпечити формування стабільно функціонуючого продовольчого ринку [1].

Поділяємо думку згаданих вище науковців і підкреслюємо, що розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є дуже важливим як для суб'єктів малого бізнесу, які матимуть можливість збільшити прибутки від сільськогосподарської діяльності та покращити свій соціальний захист, так і для споживачів, які будуть купувати якіснішу сільськогосподарську продукцію за нижчими реалізаційними цінами.

Отже, реалії сьогодення свідчать про необхідність створення обслуговуючих кооперативів. Приклад розвинутих держав світу переконує, що створення обслуговуючих кооперативів набувало масового характеру в період кризи в галузі сільського господарства, яка зараз спостерігається в нашій країні. Проте, за оперативною звітністю головних управлінь агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій, станом на 1 січня 2011 р. в Україні налічувалося 583 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи. Протягом 2010 р. їх кількість зменшилася на 62 од. Динаміку чисельності обслуговуючих кооперативів наведено на рис 1.

До обслуговуючих кооперативів відносяться переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та ін. На нашу думку, найбільші переваги для створення сьогодні мають постачальницько-збутові об'єднання сільського населення. Аналіз реалізації продукції та цін на неї, яку одержують селяни, виявив велику різницю між середнім рівнем закупівельних цін на окремі продовольчі продукти в господарствах населення і цінами на продовольчих ринках та переробних підприємствах. Селяни змушені продавати свою продукцію різним комерційним структурам і посередникам за цінами, які часто навіть не відшкодовують витрат

на її виробництво. Як приклад наведемо динаміку рівня закупівельних цін на молоко за 2007-2010 рр., яке приймалося у населення с. Рахнівка Дунаєвецького району Хмельницької області (рис. 2).

Рис.1. Зміна кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні

Власники особистих селянських господарств є основними постачальниками молока на ринку – це близько 80% заготовлюваного молока і 70% того, що надходить на переробку. Саме вони повинні визначати, кому і за якою ціною здавати свою продукцію, але здебільшого цей процес контролюють посередники, або ж монополісти-молокозаводи [1]. Як можна переконатися, динаміка закупівельних цін на молоко, заготовлене від сільського населення, відображає парадоксальну ситуацію: конкурентне середовище, яке повинно сприяти їх підвищенню, навпаки, законсервовує ціни на рівні, який практично не змінюється роками, незважаючи на постійне зростання їх на продовольчу продукцію (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка закупівельних цін на молоко у населення с. Рахнівка Дунаєвського району Хмельницької області

У 2010 р. рівень цін дещо підвищився, однак індивідуальні виробники молока зазнають утисків з боку молокозаводів. Молокопереробні підприємства відмовляються укладати договори з селянами як щодо ціни на молоко, так і щодо так званої “соціальної угоди”, згідно з якою вони мають сплачувати півкопійки за кожний літр молока; тендери на право закупівлі молока також не проводяться. Про зміну ціни селян не інформують. Фактично молокозаводи організували монопольну змову, спрямовану проти селян задля власного збагачення. Механізм вільного ціноутворення, який є нормою для всіх розвинутих країн, в Україні відсутній.

Наприклад, за перше півріччя 2011 р. середній рівень цін на молоко, яке приймає Кам’янець-Подільський молокозавод, був таким: для сільськогосподарських підприємств – 2,86, населення – 1,98, приватних заготівельників – 3,36 грн за 1 л. Підприємство практично диктує рівень закупівельних цін для населення. Цим диктатом скористалися у своїх цілях приватні посередники, які забирають молоко там, куди не доїхали молоковози переробного підприємства. Для населення с. Рахнівка за перше півріччя 2011 р. середня ціна закупівлі молока, яку запропонували приватні заготівельники, оформлені як фізичні особи-підприємці, становила 2,10 грн, тобто їхня маржа на кожному літрі була 1,26 грн.

Молокопереробні підприємства через посередників скуповують у селян молоко без будь-якого документального оформлення таких операцій. Селяни здають молоко, без укладення договорів, виписування накладних на прийом молока, офіційно обумовленої ціни, порядку її зміни та порядку розрахунків. Як наслідок, останнім часом у різних регіонах зафіксовано непоодинокі факти, коли молокопереробні підприємства відмовляються розраховуватися за прийняте молоко, а селяни, не маючи підтверджувальних документів, не можуть звернутися до господарського суду та повернути належні їм кошти.

Висновки. Ситуація, в якій опинився сільськогосподарський товаровиробник, не є новою для світової практики. Загальновідомо, що підтримка дрібного сільськогосподарського товаровиробника у розвинутих країнах, як умови низького рівня безробіття та розвитку соціальної інфраструктури й уникнення соціальних катаклізмів у сільській місцевості, – це цілковито турбота держави. Зокрема, одним із провідних напрямів державної політики є фінансова підтримка обслуговуючих кооперативів.

У державних цільових програмах підтримки аграрного сектору має бути визначена державна підтримка стимулювання об'єднання дрібних сільськогосподарських товаровиробників для спільної, ефективнішої їх діяльності. У сучасних умовах фермери, які господарюють одноосібно, мають можливість долучатися до різних державних програм та доступу до ресурсів державного фонду підтримки фермерських господарств. Проте, як тільки фермери об'єднуються, щоб створити на кооперативних засадах потужності для спільного зберігання плодоовочевої продукції, або спільний елеватор, вони автоматично втрачають можливість державної підтримки такої діяльності.

Вирішення питання кооперування малого бізнесу у сільському господарстві сприятиме розвитку виробництва сільськогосподарської продукції. Це також дасть можливість підвищити конкурентоспроможність суб'єктів малого бізнесу через успішну реалізацію сільськогосподарської продукції, належно організоване матеріально-технічне та фінансове забезпечення та підвищувати частку участі в інших сферах аграрного бізнесу.

Література

1. Звіт про впровадження проекту «Виконання Україною зобов'язань щодо членства в СОТ і реалізації Європейської політики добросусідства (секторальний підхід)» за жовтень 2010 –квітень 2011 рр. Майстер-клас для лідерів маркетингових організацій та дрібнотоварних виробників АР Крим «Заготівельно-збутові кооперативи – організація сталого продажу сільськогосподарської продукції» [Електронний ресурс] / М. П. Гриценко 09.11.2010 р., Судак, Крим.– С.474-481. — Режим доступу: ta.swar-rural.org.ua/.../201105271017320.

2. Канінський П. К. / Розвиток обслуговуючої кооперації в сільському господарстві України / П.К. Канінський, В.К. Збарський, В.О. Цимбал; за ред. проф. В. К. Збарського. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 224 с.

3. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М.Й. Малік, Ю.А. Лузан // Економіка АПК. – 2010. - №3. – С.3–8.

Summary

Iavorska T.I., Ph.D., associate professor

National Science Center “Institute of Agrarian Economy”

SERVICE COOPERATIVES: A FEASIBILITY FOR SMALL BUSINESS IN AGRICULTURE

The factors necessary cooperation of small business in modern conditions. The specific example of discrimination of small producers in the formation of purchasing prices for milk.

Рецензент – д.е.н., професор Шульський М.Г.